

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
Videm, Via G. Mazzini št. 10/I.
Tel. 33-46 — Poštni predaj (Ca-
sella postale) Videm 186. —
Poštni čekovni račun (Conto
corr. post.): Videm, št. 24/7418.

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

NAROČNINA:

Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto VIII. — Štev. 13 (158)

UDINE, 16. - 31. AVGUSTA 1957

Izhaja vsakih 15 dni

Nimar za ekonomske interese videmske province

Mi beneški Slovenci živimo v Videmski provinci in zato nam ni vseeno, kako žive naši sosedje Furlani. Furlanom v ravnini gre nekoliko bolje kot Furlanom v hribih. Tisti v Karniji in v Prealpi Carniche so prav takšni reveži kot mi. Tudi furlanskim kmetom v Basso Friuli nimamo kaj zavidati, ker so zapuščeni. Najbolje od vseh žive seveda po mestih v Vidmu, Pordenonu, Cedadu in drugih mestih: trgovci, obrtniki, gostilničarji in veliki ter srednji industrialci, dalje člani svobodnih poklicev kot n. pr. advokati, zdravniki, geometri, ragioneri in drugi. Ti so večnoma domačini Furlani in so za svoje dobro in intenzivno delo dobro plačani. In končno imamo v naši Videmski provinci še nekoliko tisoč državnih birokratov, ki so prišli večinoma iz Južne Italije: uradniki na kvesturi, prefekturi, sodiščih, karabinjerji, financii, davčni uradniki in še dolga vrsta drugih državnih uslužbenecv, ki delajo malo in so srednje dobro plačani.

Vsi skupaj v Videmski pokrajini živimo slabše kot naši sosedje v Goriški in Tržaški provinci. Ni nam vseeno, da je tako, ker če ni dela in zaslužka za Furlane, ga bo še manj za nas beneške Slovence. Če protestirajo posamezne organizacije iz Videmske province proti temu, da so zapostavljeni ekonomski interesi Furlanije, smo mi na njihovi strani, ker so prizadeti s tem tudi naši interesi.

Industrialci Videmske province so pred kratkim protestirali proti Tržačanom, zlasti pa proti Goričanom, češ da so privilegirani. Mi ne moremo presoditi, ali je to res. Centralni statistični urad v Rimu priobčujo suhe številke in smo mi vsi, ki bomo sestavljali novo deželo Furlanijo-Julijsko krajino, prav malo mar. Toda te številke povedo tole: reddito posameznega Goričana ali pa Tržačana znaša od 20.000 do 24.500 lir, medtem ko je reddito Furlana, prebivalca Videmske province, za 10.000 lir mesečno nižji, kar se že precej pozna. Reddito posameznega državljanca Videmske province (vključene so tudi ženske, otroci in starši) znaša namreč samo od lir 11.000 do lir 14.000.

Nismo slepi

Sicer pa mi preprosti ljudje iz Videmske province ne rabimo nobenih statističnih podatkov, ker nismo slepi, da ne bi videli, da je življenje na Goriškem in Tržaškem lažje. Ali hodimo mi k njim ali oni k nam na delo? Ali ste že videli kdaj kakšnega delavca iz Tržaške in Goriške Province, ki bi prihajal k nam v Videmsko provinco zidat hiše, popravljat ceste, delat na polju itd. Mi še nikdar nobenega. Pač pa se njihovi časopisi tu pa tam jezijo, da mi Furlani (zanje so vsi Furlani tisti, ki pridejo iz Videmske province) poberemo vsako slabo ali dobro delo pri njih ter da imamo mi iz Videmske Province največjo korist od njihovega rotacijskega fonda, ker mi delamo ceste in mostove iz tega rotacijskega fonda, in ergo mi z našimi plačili poberemo tudi del njihovega fonda.

Še eno stvar vidimo mi, preprosti ljudje: v Tržaški provinci imajo vse polno raznih industrij in tudi na Goriškem jih je precej okoli Monfalcona in Gorice. Pri nas v Videmski provinci je edina velika fabrika v Tor Viscosii. Videm, Pordenone, Cedad in druga mesta pa imajo le malo industrij. Vsi hribovski okraji Videmske pokrajine so pa skoraj brez vsake industrije. Beneška Slovenija je izgubila še tisto majhno cementno fabriko v Čemurju, Karnija je pa že pred dolgim časom prišla ob svojo tekstilno industrijo in zdaj ima le majhne industrijske obrate, ki so bolj obrtnega kot pa industrijskega značaja. V Prealpi Carniche ni tudi nobene industrije.

Deset in deset tisoči Furlanov in naših beneških Slovencev mora iti leto za leto na delo v tujino. Emigracija, delo v tujih podjetjih, je na žalost edina velika in od leta do leta zmeraj večja indu-

strija Videmske province. Iz Tržaške province je emigriralo nekoliko tisoč ljudi takrat, ko je naša italijanska država prevzela upravo nad Tržaškim teritorijem. Takrat so odhajali v Avstralijo tisti Tržačani, ki so bili v raznih službah anglo-ameriške vojaške uprave in ki bi ostali brezposelni, ker jih nova italijanska uprava v Trstu ni hotela; kot n. pr. civilno policijo, vzeti v službo, ostale pa ni mogla vzeti v nove službe, ker so bila že vsa mesta zavzeta po istrskih ezulih.

Fondi in privilegiji

Trst in Gorica imata dva velika rotacijska fonda za ustanavljanje novih industrij. Trst dobiva povrh še milijardne podpore za pojačanje pristanišča, za gradnjo industrijskega centra v Javljah in za velike kolonije istrskih ezulov po vsem Tržaškem. Gorica se sedaj bori, da bi bila tkzv. goriška »svobodna cona«, ki steče 31. decembra 1957, spet podaljšana in, če mogoče, še razširjena. Ne vemo, ali drži trditve videmskih industrialcev, da ima Videmska provinca škodo od goriške »svobodne cone«, od goriških olajšanih kontingentov, od zmanjšanih cen za sladkor in bencin, ker nastajajo v Goriški provinci industrije za izdelavo sladkarjev in likerjev ter se množe avtoprevozniška podjetja za prevoz blaga. Ta nova goriška podjetja naj bi konkurirala videmskim industrialcem likerjev in transportnih podjetij.

Toda ni vse svetlo, je tudi nekaj temnega na Tržaški in goriški strani. V Trstu je zmeraj okoli 20.000 brezposelnih in tega števila nikakor ne morejo znižati. V Tržaški in Goriški provinci je nekoliko deset tisocev istrskih ezulov, ki imajo prednost za sprejem v službe, medtem ko morajo domačini čakati. V Videmski provinci imamo tudi precejšnje število istrskih ezulov, toda ne toliko kot onstran Idrije. Nekoliko stotin istrskih ezulskih kmečkih družin so naselili tudi v spodnji Furlaniji in je »Ente per la ri-

nascita agraria delle Tre Venezie« dal za to kolonizacijo nekaj milijard lir, medtem ko jih za domače Furlane ni, tako da morajo domači koloni in hribovski Furlani iskati delo v Franciji in Belgiji.

Nostalgija za ameriški milijardami

Pač pa je tudi res, da imajo Tržačani nostalgijo za tistimi milijardami, ki jih zaslužijo sedaj mnogi naši Furlani od Amerikancev, ki so naseljeni v vojaških oporiščih od Vidma do Aviana. Tržačani so se navadili na lahek denar, ki so ga v devetih letih, od leta 1945 do 1954 pobirali kar tako na cesti od razpisnih ameriških družin in vojakov. Seveda pa je tudi na Tržaškem vse polno pametnih ljudi, ki se rajši odpovedo lahko zasluženim liram, ki pritekajo od nekod iz zraka, kot pa da bi se morali zmeraj bati, da ne bi kdaj padalo prav res iz zraka tudi kaj težjega, nekaj, kar bi eksplodiralo in bi bile to predrage obresti za sedanjí vojaški turizem.

Na Tržaškem in Goriškem je boljše življenje

Naši bratje, Slovenci na Tržaškem in Goriškem živijo bolje kot mi beneški Slovenci v Videmski provinci, ki potujemo dvakrat na leto z našimi bauli in v družbi naših Furlanov po svetu za najbolj težkim in nagobardnim delom. Seveda pa nimajo goriški in tržaški Slovenci tistih redditov, kot jih imajo njihovi italijanski compaesani. Njihov reddito na glavo je manjši od tistega, ki ga imajo Italijani. Državne in komunalne službe v Gorici in Trstu so zanje zaprte. Tudi v fabrike pridejo na novo v službo šele takrat, ko že dobijo službo ezul. Toda pri vseh državnih kontributih in rotacijskih fondih kane tudi nanje kaka dobitnica. Pri nas v Videmski pokrajini ne kane ničesar ne za Furlane in ne za nas, beneške Slovence.

Nadaljevanje na 2. strani

Črne posledice bele slane

Končno je tudi advokat Candolini dvignil zaveso, ki pokriva črno mizerijo naše Beneške Slovenije in ostalih hribovitih krajev Videmske pokrajine. V našem listu smo že poročali, da italijanski listi, kot je »Messaggero Veneto« in »Gazzettino« priznavata nevzdržno stanje v naših vaseh. Priobčili smo tudi vrsto člankov na podlagi podatkov zadnjega ljudskega štetja iz leta 1951, ki so tudi dali zelo žalostno sliko o ekonomskih prilikah v naših krajih. Zdaj se je končno odločila tudi provincialna administracija in je izdala že vrsto študij o zelo slabih ekonomskih razmerah v Videmski pokrajini. Najzanimivejša od teh publikacij je brošura »Poizvedovaje o življenjskih prilikah v Videmski pokrajini« (Indagine sulle condizioni di vita nella Provincia d Udine).

V brošuri je rečeno, da je v hribih na levem bregu Tagliamonta, t. j. od »gor-njega teka te reke pa do Nadiških dolin zelo težka situacija«: »Kmetijstvo daje zelo skromne dohodke in ljudje bežijo iz svojih vasi, da je človeka kar strah. V teh vzhodnih hribih (Montagna Orientale) je zelo malo industrije in še ta je v krizi, obrtništvo pa daje zelo majhne rezultate.«

V brošuri je rečeno nadalje, da je v tem hribovitem predelu nekoliko občin, ki niso revne, tako n. pr. Rezija, Gorjani, Humin, Resiutta in Chiusaforte. Toda tudi ti komuni imajo svoje glavne in skoraj edine dohodke iz denarnih nakazil emigrantov, ki žive raztreseni po svetu.

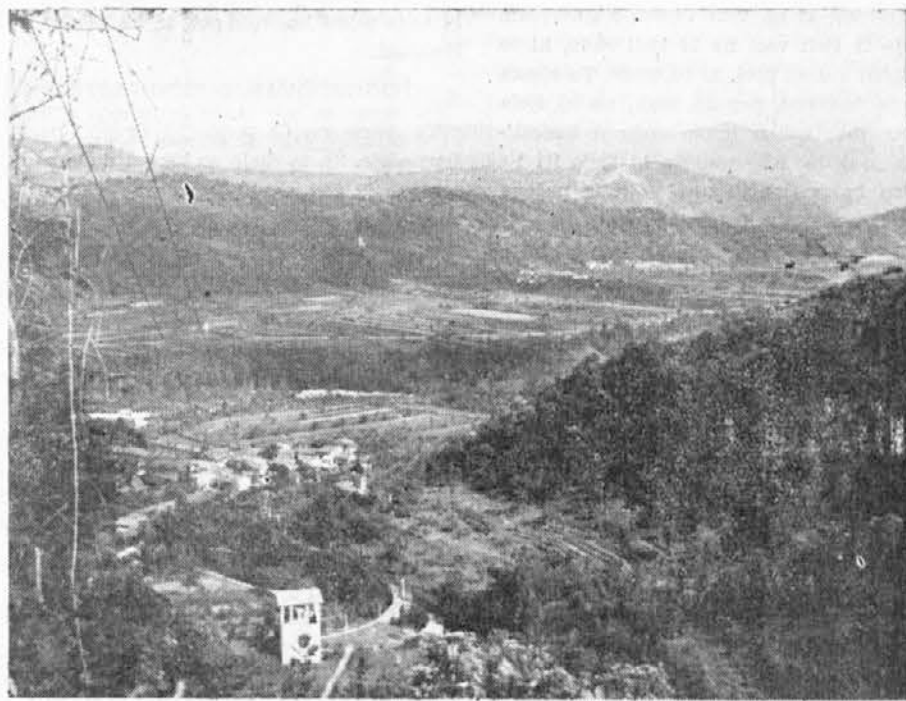
Strahna slana, zmrzal in sneg so v začetku meseca maja še bolj udarili tiste redke družine, ki se pri nas še pečajo izključno s kmetijstvom. Po podatkih italijanskih dnevnih listov je slana v dnevih 6., 7. in 8. maja napravila kmetijstvu v

Videmski pokrajini za 7 milijard lir škode. Samo v slovenskih krajih Beneške Slovenije je zmrznilo za pol milijarde lir, če še ne več, sadja, fižola in žita. Kdo bo našim kmetom povrnil to škodo? Naši zakoni ne predvidevajo nobene odškodnine za škodo, ki jo povzročijo vremenske neprilike. Vse, kar naša italijanska država lahko napravi, je to, da odpiše ali pa zniža davke. Ali bodo naši poslanci in župani napravili svojo dolžnost, da se to doseže pri finančni intendanci v Vidmu?

Slana ni zadela samo Videmske province, temveč skoro vse province v Severni Italiji in seveda še bolj severne sosedne države kot n. pr. Avstrijo, Nemčijo in sosedno Slovenijo.

Če kdo misli, da bo z denarjem iz javnih del poplačal vsaj delno škodo našim ljudem, se moti. Prvič, so za letos določeni zelo mršavi fondii za javna dela, in drugič, javna dela ne privlačujejo več naših ljudi. Ljudje so nekaj let sprejemali službo na cestah in drugih javnih delih na sramoten način. Za malo lir dosti ponižanja in plesanja okoli gospodov na komuni. Zato so si drugače pomagali in dobili službo v tujini, kjer te ne vprašajo, ali si prave politične barve in morda še italianissimo. Na letošnjih javnih delih bodo delali, kot že sploh v zadnjih letih, le starejši, zdravstveno šibki ljudje, ki niso mogli iti na sicer dobro plačano, toda težko delo v druge države.

Bojimo se, da bo letošnja pomladanska nesreča tisti bič, ki bo gnil še več naših beneških Slovencev in Karnijelov, še več prebivalcev hribovskih krajev Videmske province v tujino, da se bo izseljevanje sprožilo kot plaz.

POGLED NA NADIŠKO DOLINO Z LANDARJA

Ni lir za vodovod

V našem »Matajurju« smo že pohvalili državne oblasti, ki so v povojnih letih zgradile skoraj v vseh večjih vaseh Beneške Slovenije male, toda zelo koristne vodovode. Ti vodovodi so koštali nekaj stotin milijonov lir, kar ni dosti, če pomislimo, koliko milijard lir zmečejo prefektore in province za druge manj pametne stvari.

Zdaj bi pa bilo potreba te vodovode vzdrževati. Zmeraj se kaj pokvari: ali pri ceveh, ali pri pipah ali na cisternah. Ni so veliki stroški, toda vendarle stroški, ki jih je treba plačati. Prefektura priganja občine naših dolin, da bi sestavile skupaj konzorcij, ki bi skrbel za vzdrževanje malih vodovodov. Na vsak komun bi prišlo od 200.000 lir naprej letno plačevanja. Ni to nobena suma, toda kaj pomaga, če pa tudi ne nimajo. Zbognali so že nekočkrat naše župane skupaj, da bi konstituirali konzorcij. Naši župani ne, pa ne. Upri so se kratkomočno kakor tiste ženske v Brezjah. V Vidmu so jih hoteli na nedemokratski način prisiliti z dekretom in pod komando čedajškega župana senatorja Guglielma Pelizza, ki je neke vrste sergente in voditelj naših županov iz Nadiških dolin, da bi vendarle sestavili konzorcij. Toda pomislite, niti njega niso ubogali. Kjer nič ni, pravijo, ne more niti hudič vzeti. In tako ne morejo tudi naši župani ničesar več spraskati iz naših komunskih kas.

Vsi vedo, da so vse naše občine, kot velika večina posebno hribovskih komun v Italiji, globoko deficitne. Kako naj pravzaprav mala, uboga hribovska občina vzdržuje sekretarja, njegove pomočnike, anagraf, guardie in razne druge komunalne uslužbence? Komun mora vzdrževati tudi šolska poslopja, plačevati prispevke v vse mogoče konzorcije, ki so mu morebiti koristni, toda palanke je pa le treba zanje oddajati. Po vsakem dežju je treba popravljati komunalne ceste. Dohodki so pa majhni, ker je ljudi malo, mižerije veliko in ga ni ufficio imposte in esattorie, ki bi spravila franke iz prazne malhe naših komunov.

Marsikaj bi se sicer dalo pri naših komunih prišparati. Marsikatera fešta z aperitivi, vermuti d'onore in na žalost gosti iz Vidma bi lahko odpadla. Toda tudi to ne bi rešilo deficitov naših komunov, ker mirakolov ni mogoče delati.

Kdo bo dočakal?

Centralna davčna komisija je klasificirala 72 komunov v Videmski provinci za hribovske. Konstituirani so bili trije komprenzoriji, ki naj se pečajo z bonifikacijo hribovskih okrajev. Prvi obsega Karnijske Predalpe (Prealpi Carniche) na desnem bregu Tagliamonta okoli znane mižerne doline Val Cellina. Drugi komprenzorij obsega vso Karnijo, dalje dolino Bele (Canal di Ferro) in Kanalsko dolino okoli Trbiža. V tretjem komprenzoriju, v Ju-

lijskih Predalpah (Prealpi Giulie) smo pa obsežni mi, Beneški Slovenci v dolinah Nadiže in Idrije.

Če bodo izvršili ves program, ki ga vsebuje zakon o bonifikacijah v hribovskih krajih, se bodo čez nekaj desetletij poznale tudi pri nas blagodejne posledice na pogozdovanju golih hribov, na reguliranju hudournikov in na izboljšavi kmečkih posestev in gospodarskih poslopij po naših hribih.

Toda kdo bo to dočakal, kdo bo v teh desetih ali dvajsetih letih zadržal naše ljudi od emigriranja? Od del na pogozdovanju in urejanju hudournikov bodo živeli tisti moški in ženske, ki se ne morejo izseliti. Toda še ti bodo živeli od teh del le nekoliko mesecev na leto, le tisti čas, ko bodo sadili gozdna drevesca in gradili kamnite pregrade na hudournikih.

Toda na žalost tudi pri nas veljajo kot v vseh hribovitih provincah Italije, kot v Apeninih, emilijanskih in toskanskih, kot v Predalpah, piemonteških, bergamskih, lombardijskih, tridentinskih isti gospodarski zakoni. Od pogozdovanja in gozdov ne more živeti gosto naseljeno prebivalstvo naših krajev, od tega žive lahko samo guardie forestali, in sicer dobro, slabo pa nekaj žensk ter starejših moških, ki delajo pri bonifikaciji.

Karnija, Val Cellina, Canal di Ferro in Beneška Slovenija bodo živele le, če dobe industrijo. Če industrije ne bo, če bo samo bošk, potem lahko izbrišejo vseh 72 hribovskih komun Furlanije.

Kratke vesti

KOROŠKI SLOVENCII zahtevajo od avstrijske vlade, da končno izpolni obveze, ki jih je sprejela v posebnem členu 7. državne pogodbe. Dokler tega ne stori, nima pravice protestirati proti ravnanju Italijanov na Južnem Tirolskem. Tudi gradiščanski Hrvatje zahtevajo priznanje enakopravnosti hrvatskega jezika z nemškim.

VELIK ODMEV SESTANKA MED TITOM IN HRUSCEVOM. V Romuniji sta se nenadoma sestala glavni tajnik sovjetske komunistične stranke Hruščev in predsednik Jugoslavije maršal Tito. Sestanek je seveda zbudil veliko pozornost po vsem svetu. Ugibanj o njegovem pomenu za nadaljnji razvoj odnosov med Jugoslavijo, Sovjetsko zvezo in sovjetskimi zavezniki državam ni konca.

POKOJNINA ZA KMETE V ITALIJI. Rimska poslanska zbornica je s 427 glasovi (proti 16) preejala zakonski načrt, ki uvaja pokojnino za kmete. Po tem zakonu bo deležno pokojnine okoli 16 milijonov italijanskih kmetov, ki bodo socialno varovani. Pravica do pokojnine nastopi za moške pri 65 letih, za ženske pri 60. letu. V pokojnino bo vključena tudi 13. plača.

PODBONESEC

STRJELA UBILA TRI KRAVE

Kar so bli tisti hudi nalivi je po naši dolini divjala strašna huda ura, ki je nardila dostim kmetom veliko škodo. Avgust Cernet iz Marsina je peju past krave u Levenico par Mažerolah an živina se ni mjala kam skriti pred hudo uro. Strjela je ubila tri krave an takuó je Cernet utarpu nad 300.000 lir škode.

NEME

KADA POT VIZONT-ZAVRH?

Žej deset ljet no pravijo, ke ne če narditi cjesto, ki na veži Vizont z Zavrhom. Judje iz tje vasi no bi tjeli rado, ki to se začni z djeli prej, ki to more. Ta cjesto na zlo koventa, pouarh tega, na bi tjela mjeti 'dno veliko importančo u turističnem pogledu. Kaj judi to bi tje'o iti tu Zavrh bal no mjeti cjesto, ki iz našega kraja na vodi tu Tersko dolino.

To to je no djelo, ki to bi tjelo beti narreto brez težav tu zimi, kar so sósuse mo-

SV. PETER SLOVENOV

Obmejni promet meseca junija

Mjesca junija je bluó kuozi bloke u naš dazeli zlo živahno gibanje, naj bo iz italijanske al iz jugoslovanske strani. S posebno propustnico je prešlo mejo 4.479 italijanskih an 8.002 jugoslovanskih državljanov, z dvolastniško propustnico pa 820 italijanskih an 786 jugoslovanskih državljanov.

Največ ljudi se sevjeta poslužuje obmejnega bloka u Stupci, kjer je bluó 3.167 prehodov iz italijanske strani an 4.015 iz jugoslovanske; skuozi blok u Učji (občina Režija) je blu iz italijanske strani 58 prehodov, iz jugoslovanske pa 202, iz italijanske 202, iz jugoslovanske 1.506; skuozi Polavo iz italijanske 252, iz 207; skuozi Most na Nadiži (Ponte Vittorio-jugoslovanske 914; skuozi Solarje pri Dre-skuoz Most Klinac iz italijanske 200, iz jugoslovanske 220; skuozi Mišček iz ita-lijanske 238, iz jugoslovanske pa 318 pre-ki iz italijanske 362, iz jugoslovanske 759; hodu. Nekaj ljudi je šlo obdijelavat puoja tudi skuozi Robidišče an Kum.

Iz zgoraj navedenih števk, je razvidno de je bluó mjesca junija 59299 prehodov iz italijanske strani, iz jugoslovanske pa 9788. Troštamo se, de bo gibanje na obmejnih blokih nimar buj živahno.

DEMOGRAFSKO GIBANJE PREBIVALSTVA

Mjesca junija je bluó u našem kamunu takole demografsko gibanje prebivalstva: rojeni so bli trije (dva izven kamuna), umrla sta dav (adan izven kamuna), poroka 1, paršo u naš kamun je 8 ljudi, šlo proč iz našega kamuna pa 7. Takuó je blu u špjetru 30. junija 2934 ljudi, ki imajo rezidenco.

70 ŽENSK ZAPROSILO ZA LJUD-SKEGA SODNIKA

Kot je znano, od lanskega ljeta postane u Italiji ljudski sodnik (giudice popolare) lahko tudi ženska. U špjetru je nardilo domando za ljudskega sodnika 70 žensk, kar je naranost rekord, če pomislimo, de špjetarski kamun njema niti 3000 prebivalcov. Iz tega se vid, de so špjetarske žene zlo aktivne an de stremijo de bi se pouspele kvišku.

MOST U NAUKULAH POPRAVJEN

Končno je muost u Naukulah, ki peje preko Nadiže, popravjen. Tisto djelo je zl okorlo, ker si bojo s tjem ljudje paršarali dosti časa, ker bojo sada lahko hodil skuozi muost nokraj vode, kjer imajo svoja puoja

PREMAL INTERESAMENTA ZA JUŠKE JEZIKE

Zlo se nam zdi čudno, de se ljudje u kamunu kot špjetar, takuó malo interesirajo za se naučit juških jeziku. Že dougo časa je na kamunu pišeno, de se bo začeu pozimi korsi za se naučit juških jeziku an drugih potrebnih reči, ki bi jih muorli vjedati emigranti, a do donas se ni prijavu nobedan.

Rjes, de je dosti ljudi po svjetu an de tisto malo mladih ljudi od jutra do večera, a usedno bi se lahko donas ali jutri oglasil na kamun an se upisali u ta korsi,

ki se bo vršiu od novembra do februaria. Škoda bi bla, de ne bi profitirali tajšne ljepe prilike.

SPET DIVJI PRAŠICI

Že par let se parkazujejo u Nadiški dolini u tjem ljetnem času divji prašiči. Ljeto pravijo de jih je največ okuol Stare gore. Na več njivah so napravili dosti škode u sjerku an krompirju. Okuo-lica Stare gore je za to divjačino idealna, ker se lahko skrivajo po gozdovih an okuol so tud ljepe njive. Bo korlo, de ja-gri poskarbijo za iztrebit tisto škodljivo divjačino, ker drugače ne ostalo na njivah nič pardjelku za katjere so se kmetje takuó maltrali cjelo ljeto.

U PETJAHU UŠAFAL OROŽJE

Špjetarski karabinerji so ušafal za 'dnim grmom u Petjahu puško, mitraljez an već municije. Sada raziskujejo kaduó je odluozi orožje na tisto mjesto. Lahko bi paršio do hude nesreće, če bi orožje ušafal otroc.

Mislino, de karabinerjem ne bo težkuó ugotovit duó je tam orožje spravu, saj jim je znano katjeri ljudje so nosili orožje u času trikolozima.

SMRTNA KOSA. U starosti 63 ljet je umru Evgen Podoreščak iz Senčurja kjer so ga tud pokopali. Za počastitu renkega so odprli nabiralno akcijo, de bojo popravili vaško cjerku.

POROKA. Poročiu se je Giordano Manzini iz Špetra z Anno Tereso Zuliani iz Čedada.

TIPANA

Bogastvo, ki ga ne znamo doperati

Dan bót, to nje bo vode tu naši okuo-lici, ki na bodi bogata ribe tej naša Krnahta. Kard smo šli tu Cento ali Neme, te bi dan plažej merkati tu potok. An če te bi tikeri, ki e móu uojo se ribe najesti, te bo rat, ki e pój tu potok an e kar z rokami jo uieu.

A nas, na žalost, to nje već vidati tega. Riba an rak, dou po našej Krnahti te zlo težko vidati. Use so uničili. Desat ljet to je, ki no tu vodo metajo klora an bombe an takoviš uničili do zadnje ribice. Škoda, ki jo je s tjem utarpóu naš kamun na je zlo velika. An pensati, ki par nas to je souse pouno uardej an teje, ki so tuó djelali so dobró poznani. Majedan u jim nje nič naredu.

Na ljepa rječ to bi tjelo beti, ki u naš kamun naredi riservo. Čez par ljet kaj

GRMEK

IZ KAMUNSKEGA KONSEJA

Dne 21. luja je bluó u Grmeku izredno zasedanje kamunskoga sveta. Na dneuem redu e bluó već važnih uprašanj. Najparvo so razpravljali o gradnji novih šuol u Plateu an Topolovem za katjere bojo zapravli 22 milijonu lir, ki jih je kamunu posodila »Cassa Depositi e Prestiti«. Potle so sprejel tud proračun za uzdarževanje cjest doline Aborne, Kozice an Arbeča an asfaltiranje cjest Skrutovo-Hlodič.

POROKA. Poročiu se je vaščan Mario Kanaiac z učiteljico Vero Rosina iz Čedada.

SOVODNJE

NOU VIKAR U TRČMUNU

Preteklo nedejo je preuzeu službu u Trčmuni o. Marino Stefanutti, ki je do sada biu kot kaplan u Sv. Lenartu.

Povjedati muoramo, de na žalost novi duhovnik ne zna niti besedire jezika svojih verniku. Odkar obstoja Trčmun, rojstna vas našega slavnega pesnika an pisatelja Ivana Trinka, je tuó prvokrat, de so ji mpošjal laškega gaspuoda. Ljudje zlo kumrajo zavoj tega an se parpravljajo, de se bojo partožil na Vatikan, ker videmski nadškof jih neje niti poslušat. A bo tuó kaj vejalo?

FOJDA

OBMEJNI PREHOD U ROBIDIŠČIH

S 15. julijem so odprli na podlagi videmskoga akorda u Robidišćih obmejni buok druge kategorije. Tega bloka se bojo posluževali predusem ljude Fojde Aht-na an Nem. Već ku kajšen iz tje krajeu bo sada višno zaprosu za propustnico, de bo šu u obmejne kraje Jugoslavije.

SMRT ZAVOJ GORKUOTE

Umru je zavoj prehude gorkuote Tra-konja Viktor iz Cenebole, kar je djelu na senožeti. Moža je ušafala mrtvega žena, kar ga je šla zvečer gledat, ker ga ni blo k večerji. Mjedih je ugotoviu, de ga je zadjela sončarica.

NOVE ŠKULE ZA VISKORŠO AN KRNAHTO

Prejšnji tjedan so naš kamun informali, ki »Cassa Depositi e Prestiti« ne akordala 9 milijonu posojila za narditi škole tu Viskorši an Krnahti. Prožeti so žej pronti, čaka to se kuj njih aprovacjon an začetek djela. Tej, ki no pravijo, drugo ljeto no bi muorle beti narete.

PRAPROTNO

ZGRADILI BOJO NOVO ŠUOLO

Te dni smo zvjedeli, de bojo u Praprotnem zgraditi novo šuolsko poslopje. Tisto djelo e bluó zarjes potrebno, ker u tjem kraju nimajo šuole, otrok e pa usako ljeto već. Do sada je bluó nekaj razredu u hiši, kjer ima kamun svoj sedež, neka prav privatnih hišah, ki jih je uzel kamun na fit. Tile lokali sevjeta ne odgovarjajo predpisom higijene an zatuó se bo z gradnjo nove šuole popounoma spremeniło živjenje šuolarjeu. Kamunski konsej je že dougo časa študiru kakuó bi paršu do denarja, de bi rešiu to nujno uprašanje, končno par je paršu do rešitve s tjem, de mu bo banka posodila 19 milijonu lir. Djela se bojo začela že ljeto an troštamo se, de ne bo dougo, ko bo šuola nareta.

REZIJA

NEURJE POVZROČILO OGROMNO ŠKODO

Že itak piće pridelke, ki nam jih nudi naša peščena zemlja, je letos poškodovalo še neurje. Male njivice, ki leže obešene po hribih kakor krpice, so ostale prazne, vidijo se le kamenita rebra. Toča in dež sta odnesla in polomila vse.

Veliko škodo je povzročila huda ura tudi na pašnikih. Živina, katero gonimo usako poletje na pašo v planine, je bila močno poškodovana. Na pobočju Kanina je strela ubila 34 ovac, katere so našli ljudje šele več dni pozneje. Vsi smo obupani, ker ne vemo kako bomo letos pregnali leto.

ČEDAD

Nesreća ne počiva

TOMAŽ ZORZA iz Marsina je muoru iti u špitau, ker mu je nekdo med pretepom zlomu već reber. Rječ je bla denuncijana karabinerjem.

IVAN DREKONJA iz Sredenj je takuó neruodno padu pred hišo, de si je pretokuu glavo. draviti se bo muoru 15 dni, če ne nastopijo komplikacije.

GIANLUIGI VENUTI in SECONDO TOMAZETIĆ sta se hudo ranila po obrazu in rokah, kar sta ob priliki poroke Pie Karlič an Cira Koredič strejala z mortareti. Narbuj je ostu ranjen Tomazetić, ke mu je izstrelek poškodovu očl.

ALBA BORJANAC iz Mažerol je muorala u čedadski špitau, ker ji je nekdo vargu kaman u glavo an je zavoj tega ušafala hudo rano.

JOŽEF BIRTIĆ iz Podbonesca se je nmočio urjezu u nogo, kar je kosiu travo. Zdravit se bo muoru 20 dni.

JURČEK GREGORIĆ iz Lipe je letu preko cjesto ne da bi pogledu, če je prazna. Paršu je pred motor, ki ga je močno ranu po usem telesu an mu je zlomu već zob.

Dvje ljeti star GIANFRANCO ZORZUTTI iz Tavorjane se je poparu z vrjelo kavu. Ušafu je opekline druge stapnje.

ANTONIJA PODREKA iz Sv. Lenarta je padla s senika an si zlomila desno nogo. Ozdravila bo čez mjesac.

Devet ljet star GIANFRANCO SCANDINI iz Tavorjane je padu iz terase kajšnih štir metre globoko. Puobič si je prebluobinjo an zatuó njegovo živjenje je v nagobarnosti.

17 ljetni BASILIO LOSCAK iz Grmek

Nimar za ekonomske interese videmske province

Nadaljevanje s 1. strani

Slovenski goriški in tržaški občinski in provincialni svetovalci, slovenske organizacije in slovenski žurnali v Gorici in Trstu se nimar skupaj z vseni pametnimi italijanskimi partijami borijo, da bi naša italijanska vlada dala čim već ladij, čim već milijard Trstu in ne samo Genovi, da bi bilo čim već industrij, za služba in dela za slovensko in italijansko prebivalstvo Tržaške in Goriške provinc. Tudi mi beneški Slovenci nismo drugačni od naših goriških in tržaških slovenskih bratov. Tudi mi stojimo v isti fronti z vseni partijami in organizacijami Videmske province, ki zahtevajo, da mora Videmska provinca tudi nekaj dobiti, saj smo od vseh provinc Severne Italije ena najbolj zapostavljenih. Če imajo druge province, in med njimi tudi Goriška in Tržaška, svoje privilegije, zakaj bi jih mi iz Furlanije ne imeli. Skupaj s političnimi krogi u Videmski provinci se sprašujemo, ali bomo nimar slabše živeli od naših sosedov, ali bomo nimar hodili izven naše province na težko nekvalificirano delo, ali bomo nimar zapostavljeni samo mi, beneški Slovenci in Furlani.

Furlani 14 stoletij, Slovenci 13 stoletij u Videmski provinci

Eno pa naj si zapomnijo vodilni politični krogi u Vidmu: mi beneški Slovenci živimo u Videmski provinci skoro toliko časa kot Furlani. Langobardi so prišli semkaj, ja ali ne, 50 do 100 let pred nami in iz tega so zrasli Furlani. Mi Slovenci smo u Videmski provinci že 13 stoletij in imamo altrocché kot rezidenco stabile. Mi smo tu 13 stoletij, Furlani pa 14. Mi smo se skozi vsa ta stoletja borili s patriarhi, Beneško republiko in Zedinjeno Italijo, proti Madžarom, Turkom, avstrijski soldateschi, v vseh bojih

risorgimenta in tudi v vseh neumnih fašističnih vojnih avanturah, proti vsem tujim invazijam in okupatorjem. Sveto pravico imamo vprašati videmske politične kroge, kako so nam poplačali in kako še danes plačujejo našo tisočletno krvavo zvestobo?

Ne bi mogli reči, da lokalni italijanski krogi na Tržaškem in Goriškem postopajo z našimi brati Slovenci v rokavicah, da jih božajo in jim dajejo kake privilegije. Niso enakopravni, zlasti ne na ekonomskem polju, saj jih še v javne službe ne sprejemajo. Imajo pa še nimar već pravice kot mi, ki jih sploh nimamo. Nas, ki smo »i fedelissimi patriarhata, Beneške republike in Zedinjene Italije z njenimi dobrimi ali slabimi vladami, pa nočejo zdaj v najnovjšem času niti priznati za Slovence samo zato, da bi ne bilo treba dati nam naše narodne in socialne pravice, ki smo jih s krvjo zaslužili.

Zakaj nas gonite od sebe

Mi smo tudi pri konstituiranju nove dežele Furlanije-Juljska krajina za ekonomske interese, za enakopravnost Videmske province nasproti ostalim. Ker živimo u Videmski provinci, ne moremo in nočemo postopati drugače, kot biti na strani Furlanov, kot smo bili nimar že već kot tisoč let. Kakšna naj bo pač nova dežela, nova regione, če ne enakopravna v vseh svojih delih videmskem, goriškem in tržaškem. Vsi naj imajo iste pravice, iste privilegije, iste olajšave, iste svobode cone. Toda ponavljamo tudi: kakšna naj bo ta nova dežela, kjer bi u Goriški in Tržaški provinci imeli Slovenci svoje narodne in socialne pravice, mi beneški Slovenci u Videmski provinci pa nobenih. Olá, politični padroni u Vidmu, ali ne vidite, da to ne gre, da se tako ne plačuje naša zvestoba! Kam in zakaj nas gonite od sebe?

MUZCI V TERSKI DOLINI: POGLED FLANINE NJIVICA

Nekaj o inkarnatki

Kdor je še ni sejal, naj jo seje kmalu, da ne bo imel spomladi premalo krme. Vsejana mora biti vsaj do 15. septembra. Čim prej boste sejali, tem močnejše se bo razrastla in teni preje jo boste aprila meseca kosili ter pravočasno vsejali kornu na dotično mesto.

Pri setvi inkarnatke pa upoštevajte sledeče: Predvsem uspeva dobro, če jo seje-te na njivi, kjer je rastele krompir, ker ta pusti zemljo zdrobljeno. Če jo pa seje-te po kakšnem drugem pridelku ali celo med pridelek, potem zemljo dobro razdrobite. Za inkarnatko ne smete globoko orati, ker so spodnje plasti zemlje bolj mrtve, dočim ljubi inkarnatka tako zemljo, v ka-teri je mnogo življenja, mnogo bakterij, teh je pa dosti samo v gornji plasti zemlje.

Ali boste sejali golo ali oblečeno seme? V trgovini se dobi samo golo seme, a mno-gi imajo raje oblečeno. Če je suša in ni upanja za dež, potem je bolje, če je v zemlji oblečeno seme. Pri tem pa je ne-varnost — ker je tako seme zelo lahko —, da ga najmanjša sapica odnese v razore, kjer vzklaj obilno, a ostali deli njive osta-nejo prazni. Pri oblečenem semenu je še

nadaljnja nevarnost, da je primešanega mnogo semena različnih trav, ki mlado deteljico zadušijo. Za enakomerno setev je mnogo bolj priporočljivo sejanje gole-ga semena, to pa pred kakšnim dežjem. Zadostuje, če po setvi njivo nekoliko po-branate.

Kar se pa tiče gnojenja z umetnimi gnojili, je najbolj priporočljiv superfos-fat. Tega lahko potrosite pred setvijo, lahko pa tudi še po setvi, v skrajnem slu-čaju tudi še decembra meseca kot navrh-no gnojenje; tako je radi mraza rast za-stala in se ni treba bati, da bi s super-fosfatom ožgali lističe. Na vsakih 1000 kvadratnih metrov raztrosite 40 do 50 kg superfosfata. Če ne bo ves superfosfat po-rabljen od inkarnatke — in gotovo ne —, bo pa koristil kornu, ki bo sledila.

Pustite sadje dozoreti

Vsako leto se pri nas dogaja, da obira-jo kmetje zlasti zimska jabolka prezgodaj. Še tem se pa močno zmanjša kakovost sa-dja. To velja posebno za zimska jabol-ka, ki jih mislite čez zimo hraniti.

Znano je, da je sadje v shrambi tem trpežnejše, čimbolj je dozorelo in bilo skrbno obrano. Nezrelo sadje pa ni trpež-no, ne glede tudi na to, da je slabšega okusa, ostane kislo, se gubanci, postane sploh manj vredno ter izgubi močno na-teži.

Poletne sorte, kakor astrahan, beličnik, šarlamovski so skoraj že za nami, pač pa hočemo navesti jesenske sorte. Tako bi se ne smeli obirati pred 15. avgustom na primer pisani kardinal, jakob lebel, razni ramburi, jesenski rdeči kalvil, je-senski kosmač, car aleksander in grafen-štajnc. Pred 1. septembrom pa ne: prin-čevsko jabolko, gdanski robač, rumeni žlaht-nik, harbertova reneta in zlata parmena.

Zgodnje zimske sorte bi morali pusti-ti, da dozore, na primer bismarkovo ja-bolko, rumeni belfler in druge. Teh sort ne bi smeli obirati pred 15. septembrom; pozne sorte pa, kakor kanadka, dama-sonski kosmač, krivopecelj, jonatan, laška trdika, londonski peping, zeleni knežak, pa ne pred 10. oktobrom.

S tem pa ni rečeno, da ne smete prina-šati na trg tudi navadno tržno blago, ki tekom jeseni odpade. Samo po sebi umev-no je, da ima to sadje nižjo ceno.

hlevskim gnojem spomladi ali že prejšnjo jesen. Tudi po grahu ali fižolu izpraznje-na zemlja ji ustreza.

Sejte redko in sicer v vrste. V vrstah rastoče sadike laže pravilno razredčite, plevete in okopavate, v mrzli brezsnježni zimi pa laže zavarujete, da jih ne dvigne srenj in jim ne potrga korenin.

Do zime se sadike kar dobro razrastejo in dosežejo debelost svinčnika. Rast sa-dik naj ne bo prebujna. Najbolje prezimi-jo srednje velike sadike.

Če je setev pregosta, razredčite sadike na razdaljo 8—10 cm. S populjnim sadi-kami popolnite morebitne praznine, ali pa jih posadite na druge grede.

Čeprav je bela čebula odporna proti mrazu in pod sneom lahko prezimi, tr-pi v mrzlih in brezsnježnih zimah. Da obvarujete sadike pred večkratnim otda-ntanjem in ponovnim zmrazjenjem, jih ob-sujate, med vrste pa nasujate dobrega gnoja. Za silo ustreza tudi listje, katere-ga pokrijete s smrečjem, da ga ne razna-ša veter.

Čim dopušča spomladi vreme, lahko že v marcu ali aprilu, nasad okopljete. Pri tem zagrebite med vrste potrošeni gnoj in po potrebi še z nitrofoskalom, ponovno razredčite čebulice na razdalja 10 do 15 cm. Mlado zelenje porabite v kuhinji.

Pri dobrem oskrbovanju, okopavanju in redni pletvi že lahko v aprilu redčite in nabirate mlade čebulice. Konec maja bela čebula dozori. V dobri shrambi vzdr-ži do nove v avgustu in še dalje.

Starostno zavarovanje obrtnikov

Vlada je te dni predložila poslanski zbornici zakonski osnutek, ki predvideva invalidsko in starostno zavarovanje obrt-nikov in njihovih družinskih članov.

Kaj bomo delali tale mesec

V SADOVNJAKU zore zgodnja jabol-ka in hruške. Obirajte jih nekaj dni pred popolno zrelostjo, da se dalje ohranijo. Pri obiranju pazite, da ne kvarite rodnih nastavkov za prihodnje leto. Po obranem sadju porožite morebitne suhe veje, ka-tere sedaj laže opazite, kakor po odpadlem listju. Mlademu sadnemu drevju narav-naje vrhove in privezujte veje h količim. Pomlajujte češnje. Bogato obloženo sad-no drevje podprite. Z dušičnatimi gnojili (gnojnic) prenehajte gnojiti, da ne silite drevja na jesen v rast. Pregledujte precepljeno drevje, naravnajte in privezujte poganjke. V avgustu je najboljši čas za okuliranje vseh vrst sadnega drevja.

NA VRTU popultite čebulo in česen in ga spletite v kite. Te prideleke hranite do zime na suhem podstrešju. Na izpraznje-ne in prerahljene grede sejte špinačo, mo-tovilec in endivijo. Pri karfioli pri-pognite liste nad cvete, da jih ne ožge vroče sonce. Privezujte paradiznike in odstra-njujte zalistnike. Pletev, okopavanje in rahljanje zemlje je zelo važno delo.

NA Polju je zdaj zadnji čas za strniš-čno setev. Če so njive hudo plevelne, po-rujte plevel, še preden povsem dozori, da se znova ne zaseje. Ta mesec je tudi najprikladnejši za setev detelje. Zdaj tu-di odbirajte in prebirajte razna semena.

V KLETI velika vročina zelo škodi vi-nu. Zato naj bo klet podnevi zaprta. Zra-čite jo samo v hladnih urah. Sumljivemu vinu, ki bi se utegnilo skisati, dodajte na vsakih 100 litrov 10 gramov kalijevega metabisulfit. Pameten kmet misli že ta mesec na trgatve in zato pripravlja vse potrebno, da ne bo zadnji trenutek letal od kovača do sodarja.

V HLEVVU pospravite gnoj vsak dan. Okna naj ne bodo zaprta in gnojnica naj se ne zbira v hlevu, če hočete imeti zdra-vo in lepo živino. Živina naj ne prihaja k jaslim jest vsa razgreta. Ne dajajte ji sveže krompirjeve. Ob hudi vročini ne puščajte živine na pašo. Dajte tudi cepiti prašiče proti rdečici.

Plesen na kumarah

Ta bolezen je sorodna s krompirjevo plesnijo, s peronosporo na vinski trti in hmelju ter z mnogimi ostalimi plesnini, ki se pojavljajo na številnih rastlinah. Na listih se pokažejo oglate, večinoma od žil obrabljen, v začetku blede pege, ki kmalu porjave in se posušijo. Spodnja stran peg je pokrita z nežnim sivovijoli-

častim puhom, ki obstaja iz glivnih tro-sosceev s poletnimi trosi. Če se pege javljajo v večjem številu, se listi posušijo in cela rastlina propade. S poletnimi tro-si, ki jih raznaša veter, se bolezen v vlažnem ozračju naglo širi. Rada se pojavlja že na mladih rastlinah. Prezimi v obliki trosov, ki so v odpadkih napadenih rast-lin. Napada tudi buče in dinje.

Da zatrete to bolezen, je treba kumare škropiti z 1% bordoško brozgo ob pojavu prvih znakov te bolezni ali še bolje, izva-jajte varnostno škropljenje vsakih 8 do 14 dni z isto brozgo. Pri zalivanju listov ne škropite poganjke. V jeseni zberite in sežgite vse ostanke kumarnih rastlin.

KRVNA OBOLENJA PRI ŽIVALIH

Belokrvnost ali leukoza krav in kokoši

Na malokrvnost spominja nekoliko bo-lezen, ki ji pravimo belokrvnost ali leu-koza. Razlika je pravzaprav v tem, da je v krvi malokrvnih živali premalo eritro-citov — rdečih krvničk, v krvi belokrvnih živali pa je večkrat celo preveč leukoci-tov — belih krvničk, čeprav nepravilnih. Za malokrvnost obolevajo največ ko-nji in prašički, za belokrvnostjo pa krave in kokoši.

Razen nepravilne krvne slike opažamo pri leukozi krav večkrat bule in otekle v koži, v vimenu, na srnčnici in v bez-gavkah. Bolezen se razvija izrazito počasi v teku več tednov in mesecev z znaki oto-pelosti, nagle utrujenosti, zmanjšane ješč-nosti, hujšanja in z znaki srčnih motenj. Bolj redko opažamo ohromelost zadnjega dela. Omenjene znake opažamo več ali manj izrazito pri konjski anemiji.

Leukoza spada med bolezni, ki so po-dobne rakastim obolenjem ali novotvor-bam. Precej pogosta je tudi pri ljudeh. Na njej obolevajo sicer tudi živali vseh vrst, največkrat pa goveda in kokoši. Iz Nemčije, Švedske in drugod poročajo o naraščanju te večinoma neozdravljive bo-lezni pri govedih zlasti na večjih posest-vih. Povprečno računajo da boleha skoro 2% (dva odstotka) goveje živine na belo-krvnost, kar ugotavljajo tudi na klavni-cah. Leukoza grozi, da bo postala v ži-vinorejsko razvitih deželah približno tako nevarna kot je tuberkuloza.

Vzroki za nastanek živalskih obolenj na belokrvnostjo so sicer različni, vendar go-vore nekatera novejša dognanja za neki nalezljivi činitelj oziroma kuživo — virus. To velja gotovo za kokošjo leukozo, do-

Koliko let živi leskov grm

Lesniki imajo dolgo življenjsko dobo, kakor orehi, samo če jih gojite. Da se stare opesane grme pomladiti in vzgojiti v popolnoma nov grm. Ker le mlad les dobro obrodi, morate grme pogostoma pomladiti. Za obrezovanje se priporoča tudi letni čas in to je proti koncu julija ali avgusta. Takrat skrajšate na vršičku mlade nerodovitne vejice in s tem prisli-te, da se prične tvoriti cvetni brstiči. Veje same ra redčite v obdobju 3 do 6 let. Pomlajevanje pa izvajajte do 12 do 15 letih. Nikar ne pozabite pognojiti vča-sih z umetnimi gnojili in če je možno, rahljajte zemljo. Če ni zemlja preveč skalnata, jo preorjite okoli grma in v nje-govi neposredni bližini.

Lesniki in orehi nujno potrebujejo ap-no, da lahko tvorijo lupine, če zemlja ne vsebuje dovolj apna, ji ga morate dodati. Leskov grm je lahko tudi kot obramba proti vetru v velikih nasadih pritlikavcev, pa tudi zelenjadnih vrtov. Na severno, severozahodno in zahodno mejo takšnega nasada ali vrta zasadite 2 ali 3 vrste les-kovih grmov. Tako dosežete dvojni na-men — branite vrt pred hudim vetrom, leska pa dobro obrodi.

menjava DENARJA

Dinar (100)	95
Svicaški frank	147
Francoski frank (100)	148
Avstrijski šiling	24
Dolar	624
Nemška marka	152
Funt sterling	1740
Funt šterling	6250
Napoleon	4850
Belgijski frank	12,20
Holandski fl.	147
Švedska krona	123
Luksemburški frank	147

Narodnoosvobodilna vojna v Beneški Sloveniji

Tisoči slovenskih fantov in mož iz Be-neške Slovenije so se v prvi svetovni voj-ni hrabro borili proti avstro-ogrskemu in nemškemu cesarstvu. Edini beneški Slo-venci niso imeli v svojih vrstah niti ene-ga dezeterja. Ko so se leta 1919, vrnili v svoje vasi, so sicer želi splošno pohvalo vse italijanske javnosti, v njihovem tr-dem življenju pa se ni nič spremenilo. Beneško Slovenijo so še nadalje zapo-stavljali videmska prefektura in minist-rstva v Rimu. V narodnostnem oziru niso beneški Slovenci vključili v krvjo dokazani zvestobi dobili niti najmanjše narodne pravice. Oblasti se je polastil leta 1922. fašizem in uničil še zadnje ostanke na-rodnih pravic v cerkvi. Razumljivo je, da je raslo razočaranje v sredi slovenskih bojevnikov nad italijansko državo. Ker so fašisti brezobzirno teptali vse narodne pravice in pehali Beneško Slovenijo v dno večjo revščino, se je razočaranje be-neških Slovencev spremenilo v ogorčenje in tihi odpor proti mačevskemu posto-panju uradne Italije. Odpor je torej že tell in potrebem je bil le še veter narod-noosvobodilne borbe, da so se tisoči be-neških Slovencev vzdramili in zahtevali skupno s sosednimi partizani v soški do-lini s puško v roki svobodo in enakoprav-

nost. Samo v začetku narodno osvobodil-ne borbe v letih 1941. in 1942. je fašistič-na propaganda uspela, da pri nekaterih beneških Slovencih prikaže slovenske par-tizane kot rebele in bandite. Čim pa je stopilo prebivalstvo l. 1943. v ožji stik s prvimi partizanskimi edinicami, so vsi spoznali pravične cilje partizanov in jih vzljubili, ker so vedeli, da se borijo tudi za pravično stvar Beneške Slovenije.

Partizani. — Ko so aprila 1941. napadle združene italij. fašistične in nemške na-cistične sile Jugoslavijo, se je sicer Jugo-slavija že v enem tednu razsula. Genera-li so se kar predali, kralj in ministri pa so zbežali preko morja v London. Ljud-stvo je ostalo samo, zapuščeno. In takrat so se zbrali najboljši sinovi in hčere ju-goslovanskih narodov okoli jugoslovan-ske komunistične partije, ki jih je po-gumno vodila v boj za svobodo proti fašističnim in nacističnim okupatorjem.

V Sloveniji so se zbrali pod vodstvom komunistične partije Slovenije domoljub-ni pristaši krščanskih socialistov, napred-ni člani sokolskih društev, napredni in-telektualci ter že aprila 1941. ustanovili Osvobodilno fronto. Fronta je vodila po-litični in vojaški odpor proti nemškim, i-talijanskim in madžarskim četam v Slo-

veniji. Najprej je odhitela v gozdove slo-venska mladina, pridružilo se ji je vse ljudstvo, ki je pomagalo mladim partiza-nom z živčevje in obleko. Posebno pa so pomagali ljudje partizanom s tem, da so jih obveščali, kje se gibljejo fašisti in ka-ko močni so njihovi oddelki.

Prve partizanske akcije leta 1942. — Tudi blizu Beneške Slovenije je v Sloven-skem Primorju že leta 1941. nastopila pr-va partizanska edinica »pivška četa«. Kmalu za tem je vzrasla »vjavka četa«, v kateri se je odkloval padli primorski narodni heroj Janko Premrl-Vojko. Na-stajale so zmeraj nove čete, ki so se av-gusta 1942. spojile na Goriškem v bata-ljoni, ki je nosil ime slovenskega pesnika in duhovnika Simona Gregorčiča. Ze sep-tembra 1942. je partizansko vodstvo usta-novilo soški odred, ki je združeval štiri slovenske primorske bataljone. Eden od teh je deloval v Brdih in je seveda takoj ravelal preko reke Idrije zveze z beneškimi Slovenci, ki so le težko prenašali fašistični jarem. Ze jeseni 1942. so se slo-venski partizani pojavili v Beneški Slo-veniji in budili ljud k odporu. Tako je 28. septembra manjša skupina pregala oglarje, ki so kuhali oglje za fašiste v gozdu pri Dreki. 3. oktobra 1942. pa je skupina partizanov briškega bataljona prišla v Podrskje pri Praprotnem v Be-neški Sloveniji in napadla ter sežgala ko-ričero, ki je bila last krajevnega fašistič-nega prvaka. Ze pri tej partizanski ak-

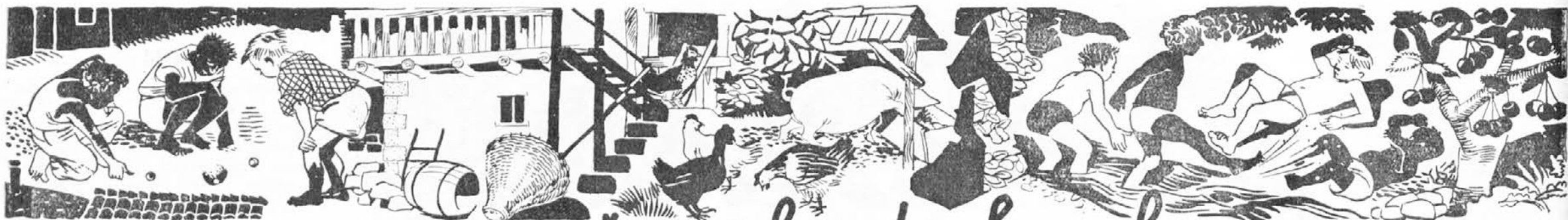
ciji so pomagali domačini, beneški Slo-venci.

Čim bolj so preganjali ljudstvo fašisti in nacisti, čim več talcev so postrelili med nedolžnim prebivalstvom na Slovenskem, čim večje množine ljudstva so pošiljali v italijanska in nemška koncentracijska ta-borišča in čim več hiš so zažgali, tem bolj je raslo kot plaz partizansko gibanje med tlačanim slovenskim ljudstvom. Čete so narasle v bataljone, bataljoni v odrede. Borba je postajala vse hujša in misliti je bilo treba na pravo vojaško organizacijo, ki bi reševala že težje strateške naloge. V to svrhu so ustanovili večje vojaške edi-nice brigade, več brigad skupaj je sestav-ljalo divizijo, več divizij pa korpus. V Slovenskem Primorju in Beneški Slove-niji je deloval IX. korpus.

»Tolminski puntarja v Beneški Slove-niji. — Narodno osvobodilno gibanje se je v drugi svetovni vojni najprej razvilo pri Jugoslovanih in šele pozneje pri dru-gih narodih. Prve jugoslovanske parti-zanske brigade so napadale močne okupa-torske edince že leta 1941. Primorci so u-darili po fašistih s svojima prvima briga-dama v aprilu 1943. Ena brigada se je i-menovala po slovenskem pesniku Simonu Gregorčiču, rojenem pod Krnom, ki gle-da preko Kolovrata na Beneško Slove-nijo. Druga primorska brigada pa si je na-dela ime po kmetu Ivanu Gradniku, ki je bil eden izmed voditeljev kmečkega upo-ra na Tolminskem v XVIII. stoletju.

Kmetje so se tedaj uprli proti grofom, ki so nalagali vedno hujše davke v obliki desetin in trošarin in zahtevali vedno več prisilnega dela — tlake za grajsko go-spodo. Prodri so v Gorico in jo zavzeli. Avstrijska vlada je morala poklicati vo-jasčino iz drugih pokrajin, da je zadušila upor leta 1713. Gradnika in druge vodi-telje kmečkega osvobodilnega gibanja je obglavila na trgu Travniku v Gorici. Del slovenskih kmečkih upornikov je zbe-žal v Beneško Sloveijo, kjer so jih beneški Slovenci skrili in gostoljubno sprejeli kot že trideset let prej druge voditelje slovenskih kmečkih upornikov pri prvem kmečkem uporu v soški dolini.

Po zlomu fašizma in razpadu italijan-ske vojske leta 1943. se je priglasilo toliko novih protifašističnih borcev, da so se morale ustanoviti nove brigade. V brigadi Matajur so bili predvsem borci iz sosed-njih kobaških vasi in pa precejšnje šte-vilo beneških Slovencev. Kosovelova bri-gada, imenovana po slovenskem kraškem pesniku Srečku Kosovelu, pa je združe-vala fante in može iz kraških vasi. Poseb-no pomembno ime je nosila Bazoviška brigada, ker so fašisti pri vasi Bazovici pri Trstu ustrelili 6. septembra 1930. štiri slovenske mladeniče, ki so se prvi uprli nečloveškemu divljanju fašizma proti Slo-vencom. Vse te primorske brigade so se borile na tleh Beneške Slovenije za njeno svobodo in v njenih vrstah so se borili tudi beneški Slovenci. Združene v dve

za naše mlade bralce

K vojcem

Poreden deček je ukradel vrabčevki jajce in ga skrivaj položil v gnezdo strnadki. Ptica tega še opazila ni. Mirno je sedela na jaja, da bi se čimprej izvalili mladički. Kmalu so se res izvalili ter začeli odpirati lačne kljune. Strnadka jim je komaj sproti nanosila hrane.

Nekega dne pa se je začudila: mladiči so postajali na prsih lepo žolti, le eden — tisti z rjavo glavo — je bil vsak dan manj podoben strnadom.

Njeni mladiči so se začeli oglašati: »Ti, ti!«, tuji mladiček pa: »Čiv-živ!«

»To je vendar vrabček!« je spoznala strnadka. »Nekdo mi je podtaknil tuje jajce v gnezdo.« Strnadki se je goli revček smilil. Ni ga zapodila, temveč počakala, da mu zraste perje. Ko pa je že znal letati, mu je dejala: »Ti nisi naš in moraš k svojim.«

»Kam pa naj grem? Kje so moji?« je začel vrabček.

»Spotoma sprašuj! Kjer ti bodo odgovorili: »Čiv-živ!« tam so tvoji.«

Vrabček je odletel iz gnezda in priletel v bližino vasi na staro drevo. V dupli je nekaj zafrotolal.

»Ali ste moji tu?« je vprašal vrabček.

»Kra!« se je iz dupla jezno zadrla kavka.

»Ne, tu ni mojih!« je pomislil vrabček in odfrčal na bližnji kokošnjak.

»Čiv-živ!« je začel vrabček in nastavlil uho. »Kokodak« in »kikiriki« je zaslišal iz kokošnjaka.

»Tudi tu ni mojih!« je dejal vrabček in odletel na golobnjak.

»Gru, gru, gru!« se je oglasilo iz golobnjaka.

Vrabček se je spustil na dvorišče.

»Ga-ga-ga!« je zavpil nekdo in velikanška bela ptica je z odprtim kljunom stekla proti njemu.

»To že ni moj sorodnik!« je pomislil vrabec in odletel čez plot, kar so ga slesle perutničke.

Pribežal je na vrt in se ustavil na grmičku. Tu pa bi bil skoraj skopnel od groze. Proti njemu se je plazila črna pošast. Pokazala je zobe in rekla: »Mijav!«

»Ta tudi ni pravi!« je začel vrabček in odletel.

Ves prestrašen se je ustavil na kozolcu. Zaril se je v seno, da bi se oddahnil. »Čiv-živ!« je žalostno zajokal.

Zdajci pa je okrog njega zašumelo in od vseh strani začinkalo in zapelo: »Čiv-živ, čiv-živ!«

»To pa so moji!« je zavriskal in se pri-

družil bratcem in sestricam.

Sprejeli so ga medse in takoj jim je moral povedati zgodbo svojega življenja.

Josip Ribičič

Knjiga ji je pomagala

Majda se je izgubila v gozdu. Ni vedela, kod bi šla domov. Mračilo se je, toda ni obupala. Pomislila je: gozd leži na zahodni strani naše vasi. Torej moram iti proti vzhodu, če hočem priti domov.

A kje je vzhod? Nebo je bilo oblačno, sonca nikjer...

Pa se je Majda domislila knjige, v kateri je brala, kako si je neki popotnik pomagal v pragozdu. Ogledal si je skorje starih debel. Skoraj vse so bile po eni strani poraščene z mahom. Vedel je, da je to osojna, to je severna stran. Na tej se vlaga dalje časa drži. Tako mu ni bilo težko najti pravo smer. Tudi Majda si je ogledala stara debela in kmalu dognala, da je res tako. Postavila se je z licem proti mahu na drevesu in stegnila levo: »Tam je vzhod!« Uro kasneje je bila že doma.

V. Kunst

Sončece

Kje, sončece moje,
domovje je tvoje,
kam pojdeš o mraku docoj?

Čez sinje vodice
na zlate stopnice,
tja v grad bom zaplavalo svoj.

Pa kje ta tvoj grad je,
mar tudi ves zlat je,
in posteljica, kakšna je ta?

Moj grad za gorami,
čuj, biseri sami,
in posteljica vsa iz zlata.

Pa kdo te uspava
in kdo poigrava
s teboj se, če dolgeas ti je?

Ej, zvezdice takrat
prišetajo vsakrat,
če noč je, če dolgeas mi je!

Pa nimaš je majke!
Kdo pravi ti bajke,
kdo rožice spleta za te?

Ves svet mi je majka,
ves svet mi je bajka,
in rožice so moje sestre!

UTVA

Ribničan in Gorenjec

Oral je Gorenjec pri nekem mostu, a Ribničan je šel po cesti z vozom samih loncev. Ko pride Ribničan blizu, začne Gorenjec kričati: »Od sebe plavec! Tudi ti imaš pamet, a Ribničan je nima.«

V tem stopi Ribničan na most in po-

Ribničan zopet zajezdi Gorenjca, ki ga še enkrat prenese preko mostu in ga vrže na zemljo, kjer ga je bil pobral: »Pogini tu, če nimaš, da bi plačal!« In vrne se s svojim plugu ter začne orati.

A Ribničan steče preko mosta in zavpije: »Ali vidiš, kako ima tudi tvoj plavec pamet, a Ribničan je nima; zato te je dvakrat po mostu prejahal!«

F. Levstik

Sejem v Egiptu

Egipt je zimski raj za ptice. Ob širokem Nilu z njegovimi nešteti pritoki in zalivi, na sončnih travnikih in plodnih poljih, ob sladkovodnih in slanih jezerih, ob obali topljega Sredozemskega morja — vsepovsod je pripravljena bogata pojedina za milijone in milijone ptic, ki priletijo v Egipt, da tam prebijejo zimo. Toliko je teh ptic z vseh strani sveta, da je prava gneča. Kakor da bi imele zborovanje.

Na gladini jezer in pritokov Nila je toliko povodnih ptic, da vode od daleč niti videti ni. Velik pelikan z vrečo pod kljunom lovi ribe poleg našega divjega goloba. Naši kljunaci se pode med dolgi nogami prelepih flamingov z rožnatim perjem in se hitro izgube, kadar se prikaze afriški orel.

Če iz puške ustreliš na jezero se dvigne jata povodnih ptic s trušcem, kot bi ropotalo tisoče bobnov. Včasih vidiš na jezeru temno senco; jate ptic, ki se dvigajo v zrak, zatemnjujejo sonce. Tako živijo naše ptice selilke v prezimovališčih Egipta, ki ima dovolj hrane za vse.

Doma pa so ostale siničke, ščinkavci, vrane, srake, kosi, šoje in vrabci. Ko bo zapadel sneg, bodo lačni. Iskali bodo hrane po naših dvoriščih, pred skednji, okrog vrat in oken, na cestah, natrosili jim bomo zrnja povsod tam, kjer je kakšna streha, da zrnja ne pokrije sneg. Marsikdo izmed nas pa ima že od lani hišico za ptičke; drugi si jo bomo napravili letos. Postavili jo bomo prav blizu hiše, da bomo lahko z okna opazovali, kako ptičke jedo.

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmt
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Drvarji

Vrh strme Pokljuke,
po strani klobuke,
hitimo drvarji
ob rani še zarji
na vrhe, v kotanje,
na delo vsakdanje.
Tu naša sekira

drevesa podira,
drevesa vse vrste,
macesne in jelke
za vaše zibelke,
za postelje, krste,
za hleve in hrame,
za rudnikov jame.

Alojz Gradnik

diviziji s opredstavljale slovenske brigade veliko udarno silo.

Z življenjem in trpljenjem beneških Slovencev je pa tesno zrasel Briško-beneški odred. Medtem ko so partizanske brigade izvrševale večje vojaške ofenzivne akcije proti fašističnim in nacifašističnim enotam, so odredi, med njimi tudi Briško-beneški odred, delovali na partizanski način z nenadnimi napadi na ozemlju zasedenem po sovražniku. Partizani Briško-beneškega odreda so bili doma iz goristiških Brd, iz Beneške Slovenije in iz kobarškega kota ter so na svojih domačih tleh vzemirjali Nemce in fašistične republiške oddelke, napadali manjše postojanke in štiti ljudstvo pred fašističnim nasiljem.

Primorske brigade. — Prvi večji sunek v Beneško Slovenijo so izvršile slovenske primorske brigade v maju 1943. Dese tega maja 1943. je vzbudilo vasi pod Kolovratom v Beneški Sloveniji grmenje topov in pušk onstran gorovja v soški dolini. Po svojih ovaduhih je OVRA pri videmski prefekturi že aprila 1943. izvedela, da se pripravljajo partizanske brigade na pohod v Beneško Slovenijo. Dve brigadi, Gradnikova in Gregorčičeva, sta napadli številne fašistične čete na Kolovratu. Gradnikova brigada je po hudih bojih odšla na goro Mijo, Gregorčičeva pa je prešla vse fašistične sile, ki so nanjo od vseh strani pritiskale, s strašnim obkoljevalnim ognjem. Po trdem enodnevnem

boju je prešla Kolovrat in vkorakala v vas Mašere pod Matajurjem.

Prav živo je opisal prvo snidenje slovenske primorske partizanske brigade s slovenskim ljudstvom Beneške Slovenije neki kmet iz Mašer: »Mrak me je zalotil pri seniku, kamor sem prišel spravljat seno. Opazil sem, da se bližajo vasi neke kolone iz treh strani: prva nad vasjo, druga pod vasjo, tretja pa naravnost po stezi, ki pelje v vas iz našega gozda. Ko sem jih opazil, sem se takoj spomnil na fašistično propagando. Aha, to so morda »rebeli«, ki morijo, koljejo in požigajo, kot so nam zmeraj trobili fašisti. Vsi naši ljudje so pa vedeli povedati samo dobro in sem jo zato mahnil kar domov. Vsa vas je bila na nogah in pričakovala partizane.

Kmalu so privreli partizani od vseh strani v vas in nas pozdravili z vzklikom: »Smrt fašizmu!« Spuščali so se v prijazen razgovor z vaščani in povpraševali po fašističnih vojaki. Bilo jih je kar veselo gledati, ker so bili sami mladi in krepki fantje. Občudovali smo red in disciplino v partizanski vojski.

Zvečer ob 11. uri je zbranim vaščanom govoril partizanski poveljnik. Rekel jim je med ostalim, da je končno prišel čas, da se ljudstvo osvobodi in otrese fašističnega jarma. Boriti se je treba in povsod škodovati fašističnemu sovražniku. Organizirati je treba partizanske čete in postaviti domačo ljudsko oblast, odbore osvobodilne fronte in sabotirati u-

krepe fašistične oblasti. Ljudje so govor sprejeli z navdušenjem in veselo vzklikali: »Živeli partizani! Živel njihov komandant! Smrt fašizmu!«

Višje italijansko vojaško fašistično poveljstvo je pa medtem po vsej Nadiški dolini zbralo toliko vojaštva, da je vse kar mrgolelo pehote in artilerijskih oddelkov od Loga pri Nadiži. Partizanska brigada pa se je pripravljala, da nadaljuje pohod proti zahodni Beneški Sloveniji in je zato zasedla vas Mrsin. Če se je le oglašil posamezen puškin strel iz grmovja, so vsi ti tisoči fašističnih vojakov spustili blazen ogenj iz vseh svojih cevi na gmajne in skalovje okoli Mrsina.

Partizanska taktika. — Partizani so dobro poznali svoje nasprotnike in njihovo strahopetnost ter so zato poslali zaščitni četi proti Logu in Stupici, ki sta s svojim ognjem vezali nase vse silno streljanje fašističnih čet. Medtem so se glavne partizanske sile spustile 16. maja 1943. ob 3. uri popoldne po ozkem žlebu v nadiško dolino, prekoračile cesto, prebredle Nadižo in izginile v gozdu proti Črnemu vrhu. Vsa silna fašistična vojska se je ustavila ob odporu zaščitnih čet in domače prebivalstvo se je smejalo fašistom, ki so se bahali, da so zadržali prodiranje partizanov proti dolini, občudovalo pa je partizane, ki so tako spretno in drzno šli svojo pot naprej po Beeški Sloveniji. Redki domači fašistični in politični tajniki so morali ponoči spati p olistnikih in se skrivati podnevi.

Zmagoslavna pesem. — Dobro razpoloženje partizanov je posebno ugajalo beneškim Slovincem. Povsod, kamor so prišli, so prepevali partizanske in slovenske narodne pesmi, svirali na harmoniko, redno plačevali, kar so popili in pojedli. Po hišah, kjer so prenočevali, so skupaj z družinami molili rožar, mnogi so vstopili v cerkve na kratko molitev, zopet drugi so imeli med svojo opremo svete podobice in molitvenike. Vsi so jih imeli radi, ker so spoznali prave in poštene bojovníke proti fašizmu. Posebno so si pridobili srca mladine s svojim veselim nastopom in srčnostjo.

16. maja ponoči so zapustili Črni vrh in mimo hriba Ivanca prodri do Čenebol. Brigada se je ustavila na hribu Špiku in od tam pošljala manjše oddelke do Prosnida, Subida, Porčinja in Fojde.

Italijanska fašistična vojska je nekoliko pozno uvidela, da so ji partizani ušli čez Nadižo. Zato jih je hotela obkoliti v zahodni Beneški Sloveniji med terskimi Slovenci. Najprej so poslali 18. maja v napad proti partizanom na Špiku svojo najboljšo alpinsko četo. Toda alpinci so padli v zasedo, bili potolčeni in so pustili mrtve in ranjene kar na mestu ter zbežali proti Čenebolu in nazaj v dolino. Civilno prebivalstvo iz Čenebol pa je moralo iti po ranjenec.

Fašistično vojsvo je pritegnilo ogromne vojaške sile, da bi obkolili partizane na Špiku, toda ti so se po svoji navadi

mojstrsko izvili iz obroča, šli lepo v Šubid, tam pojužinali po hišah, se pogovarjali z vaščani. Nato so se povzpeli na hrib Čufine, se spustili preko ravnine Bona in prodri med vasema Tajpano in Platiščem v Brezje pod Jalovcem. Tudi v Brezjah so se domači prebivalci in partizani kar najbolje sporazumeli. Ljudje so jim rade volje ponujali, kar so imeli. Kaj kmalu so zadonele slovenske partizanske in narodne pesmi. Domača mladina jih je vneto poslušala in ni trajalo dolgo, da je skupno s partizani prepevala.

Tekma pešcev z motoriziranim oddelkom. — Italijanska fašistična vojska se je z motocikli, avtomobili in kamioni le počasi valila za partizani, k so kar peš ubirali pot preko hribov in dolin. Šele 22. maja je fašistična vojska ponovno poskušala obkoliti partizane in jih napadla ob izviru Nadiže pri Srednjem vrhu pod Brezjami. Italijanska vojska je vrela od vseh strani: iz Tajpane, Breginja in Brezje. Mislija je: »Sedaj jih pa imamo. Vse ceste so v naših rokah, nikamor nam ne morejo uiti. Toda ponovila se je stara pesem. Partizanske čete so jo mahnile kar čez visoke hribe, čez breški Jalovec in planoto Drnogle in naprej v dolino Učje. Tu je prestala brigada še nekaj večjih in manjših bojev s fašističnimi četami, prešla preko Soče in se umaknila v krnsko pogorje.

(Se nadaljuje)